

ZEMŘELA OLGA SKALNÍKOVÁ
(11. KVĚTNA 1922 – 1. BŘEZNA 2012)

PhDr. Olgu Skalníkovou, CSc. jsem poznala v polovině 80. let minulého století, kdy jako důchodkyně spolupracovala s Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV v oddělení dělnické etnografie pod vedením Mirjam Moravcové. Zaujala mne bystrými postřehy, uměřeným vystupováním i elegancí. Můj první dojem vyzrálé osobnosti se v dalších letech prohluboval a změnil v úctu. Ne vždy jsme se shodly: Olga trvala na principu politické angažovanosti vědy, v posledním období života však korigovala svůj kdysi odmítavý postoj k tzv. buržoazní vědě a přiznávala jí zásluhy.

Postupné utváření badatelského profilu Olgy Skalníkové i její lidský osud do značné míry kopírují vývoj etnologie u nás ve 2. polovině 20. století se všemi jeho peripetii a ilustrují poměry v ÚEF ČSAV, kde realizovala svou profesní kariéru. V určitých aspektech to byla právě ona, kdo koncepčními i manažerskými schopnostmi vývoj oboru utvářel. Uveďme zde především montánní etnografii a dělnickou etnografii vůbec, již spolupomáhala vymezit metodologicky i po stránce konkrétních výzkumných metod. Její koncepce kolektivních a komplexních výzkumů zaslouží pozornost dodnes.

Strmě vzestupná kariéra O. Skalníkové vrcholila ve 2. polovině 60. let, nicméně cestu k ní můžeme sledovat již od studijních roků. Ke studiu dvojboru československé dějiny–národopis na filozofické fakultě Karlovy univerzity v letech

1947–1952 nastoupila v atmosféře obecné poválečné euforie s několikaletým odstupem od maturity na reálném gymnáziu v Praze, a to jako vdaná žena a matka syna Petra; dceru a mladšího syna přivedla na svět během studií. S třemi malými dětmi ukončila studium v řádném termínu, navíc stihla v průběhu studia realizovat řadu politických aktivit. Nejen rodinný původ (otec Karel Draž, účetní ČKD Sokolovo, i manžel Milan Skalník byli členy KSČ), ale bezpochyby i vlastní přesvědčení o nutnosti revolučních změn přivedly Olgu do středu marxistického kroužku studujících národopisu. Ze zpětného pohledu byl kroužek mladých marxistů při národopisném semináři startovním místem pro celou řadu pracovníků, kteří v následujících desetiletích po roce 1948 ovládli výuku i výzkum v oboru. Z rukou prof. Karla Chotka převzala O. Skalníková už v roce 1951 časopis *Český lid* a redigovala jej po dalších dvanáct let.

Z prostředí marxistického kroužku vzešla konečně i její specializace na hornickou etnografii. Když z podnětu ÚV KSČ chystaly státní úřady široce zaměřenou akci *700 let československého hornictví*, podíleli se na její přípravě archivním výzkumem také studenti historie, především ze semináře prof. Václava Husy. Ke spolupráci byli vyzváni rovněž studenti národopisu (možná právě prostřednictvím O. Skalníkové, která v Husově semináři studovala) a v roce 1949 provedli plošný výzkum v revírech Ostrava, Most, Kladno a Příbram. Dělnická, resp. hornická etnografie v té době neměla pevné vymezení, studenti tápali jak v předmětu výzkumu,

tak v hodnotících kritériích jednotlivých fenoménů. Schůdnou cestu představoval písňový folklor, a tak sborník *Lidové písně hornické* (Praha 1950) zůstal ve své době jediným viditelným výsledkem. Do etnografie však vnesla tato akce nové téma a vytvořily se vazby výzkumníků na příslušný terén, které došly zúročení později.

Rigorózní práce Olgy Skalníkové *Život a sociální poměry horníků na Příbramsku ve 2. polovině 19. století*, obhájená v roce 1953, byla v tomto kontextu zásadním počinem, jakýmsi předznamenáním nové výzkumné specializace. Ve srovnání s kolegy vyslanými do uhelných revírů s bohatými tradicemi tzv. třídních bojů vnímala jako určitý handicap, že rudné dolování na Příbramsku bylo již věcí minulosti, nevzpamatovalo se z obrovského důlního neštěstí v roce 1892 a k výrazným projevům sociálních nepokojů tu nedošlo. Proti těmto o „apolitičnosti a třídní vlačnosti příbramských horníků“ argumentovala vlivem blízkého poutního místa Svaté Hory na hornickou kulturu a hypotézou, že kapitalismus zde nestačil přerůst do imperialismu. Podstatu „vykořisťování“ tu shledala v tom, že horníci „žili a museli žít tím určitým způsobem“. Složky tohoto života, sledované kulturní prvky a sama struktura práce jsou předobrazem metodického přístupu budoucí montánní etnografie.

Jako interdisciplinární práce nese rigorózní O. Skalníkové stopy školení národopisného i historického, což oba opONENTI (doc. D. Stránská a prof. V. Husa) s opatrností konstatují jako „příslib dalšího badatelského úsilí“. Do jaké šíře se toto úsilí rozvine a jakých výsledků dosáhne v příštích letech, netušil ani jeden z nich. Po úspěšném završení kolektivního výzkumu, který badatelka iniciovala

na Kladensku (monografie *Kladensko. Život a kultura lidu průmyslové oblasti*. Praha 1959), zpracovala projekt komplexního studia ostravské důlní oblasti a publikovala desítky studií sledujících život a kulturu horníků (hornické kolonie, hornický kroj, montánní mapy, hornické muzejnictví, rodinný a každodenní život horníků aj.). Svou práci podřizovala dobovému paradigmatu, které stavělo na třídních bojích jako na hybateli pokroku. Slovy O. Skalníkové – výzkumem hornické problematiky „jsme povinni dělnické třídě, která vede náš národ a stát ke šťastné budoucnosti“. Což nijak nesnižuje hodnotu jejího poznání, uloženou v publikacích.

Montánní etnografie zůstala hlavní, ale nikoliv jedinou tematikou jejího bádání. Podílela se na výzkumu českých vesnic v rumunském Banátu, na projektu monografie *Lidová kultura* v 60. letech a na projektu výzkumu dělnické Prahy v letech sedmdesátých. Získala ve své době výjimečnou možnost kontaktů se zahraničním bádáním při ročním pobytu v Bruselu 1958–1959 (M. Skalník tam byl přidělen jako zaměstnanec Československých aerolinií) a během studijního pobytu v Ghaně a Guinei počátkem 60. let. Koncem 60. let disponovala již řadou mezinárodních vědeckých kontaktů, v letech 1960–1972 zastupovala československou etnografii ve stálé radě UIASE (Mezinárodní unie antropologických a etnologických věd). Zajímavě vzpomínala na VII. kongres této organizace, který proběhl po srpnu 1968 v Japonsku a kam vezla text prohlášení ČSAV proti sovětské okupaci. Přelom 60. a 70. let představuje vrchol profesní kariéry O. Skalníkové. Po řadě vystoupení na mezinárodních konferencích se pokoušela formulovat teoretická východiska

oboru a postihnout obecnější podstatu společenských procesů.

Jako cílevědomá žena s organizačním talentem zastávala Olga Skalníková řadu profesních i politických funkcí. Na národopisném pracovišti ČSAV působila od samého jeho založení v roce 1952 (Kabinet pro etnografii ČSAV, od 1. 1. 1954 Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV). V letech 1963–1967 byla vědeckou tajemnicí ústavu, v letech 1969–1972 dočasně ředitelkou a zástupkyní ředitele, vedla oddělení současné etnografie. Rovněž v závodní organizaci KSČ patřila do nejužšího vedení, a to i za dočasné liberalizace společnosti ve 2. polovině 60. let. Úsilí reformních komunistů právě v ÚEF našlo větší odezvu než ve většině dalších akademických ústavů a vyústilo v několika veřejných protestech adresovaných ústředním stranickým orgánům. Tím těžší byl však dopad stranických prověrek a následných кадровých opatření, když KSČ nasadila tvrdý normalizační kurz. Mezi těmi, kteří měli ústav opustit, byla i O. Skalníková. V červnu 1972 jí oznámil doc. A. Robek, pověřený vedením ústavu, že „podle výsledků nomenklaturního hodnocení“ nebude prodloužena její pracovní smlouva. V té době jí zbývaly čtyři roky k dosažení důchodového věku. Jak vyplývá z ústavní dokumentace, zasadil se A. Robek osobně o to, aby po tuto dobu mohla v ústavu pracovat ve své specializaci, ač se sníženým platem. Učinil tak přes nesouhlas stranického výboru vedeného H. Hynkovou.

Po odchodu do důchodu rozvinula Olga Skalníková další období svého odborného života. V muzeu v Jilovém a v Národním technickém muzeu v Praze aplikovala poznatky montánní etnografie, na krátkodobé smlouvy vypomáhala i v ÚEF.

Vděčím Olze za to, že byla ochotna spolupracovat na hodnocení oboru, do něhož jsme se pustili na prahu třetího tisíciletí. S nadsledem a po zkušenostech s někdejší hyperkritičností své generace přitom moudře ulamovala ostny příliš rigidní kritice.

Lydia Petráňová (EÚ AV ČR, v. v. i.)

ZEMŘELA DAGMAR KLÍMOVÁ (2. ÚNORA 1926 – 2. BŘEZNA 2012)

Na začátku března se v nemocnici v Kutné Hoře v tichosti uzavřel dlouhý a plodný život PhDr. Dagmar Klímové, CSc., osobnosti, která – i když ve své kariéře prožila nepříznivá období provázená pocitem zneuznání – spoluvytvářela svým dílem badatelský profil Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV (nyní Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i.) a reprezentovala výsledky české slovesné folkloristiky v zahraničí. Někdy zvláštním způsobem: v době její politické diskriminace byla hesla v kompendiu *Enzyklopädie des Märchens* publikována pod jménem jejího muže, asyrologa Josefa Klímy. Pražská rodačka, která byla nerozlučně spjata s regionem Hornácko, patřila ke generaci folkloristů, kteří díky šíři a hloubce svého vzdělání pokryli ve svém oboru mimořádné pole působnosti. O tematické šíři bádání D. Klímové, její recenzní činnosti i popularizačním úsilí vypovídá její personální bibliografie, jež obsahuje 413 položek (*Dagmar Klímová. Bibliografická příloha Národopisné revue* č. 21. Sest. J. Pospíšilová a H. Beránková, Strážnice 2007) a kniha *To všechno jsem*